

oprt. IV 1995r.

H. Marcinkowska

107 2/82

FUNDACJA GENERALNA ELŻBIETY ZAWACKIEJ
Archiwum i Muzeum Powstania Armii Krajowej
oraz Wojskowej Służby Polej
87-100 Toruń, ul. Podmurna 93, tel. 0048 56 65 22 186
e-mail: fepak@wp.pl, www.zawacka.pl
NIP 956 16 25 127 REGON 97050736
KRS 00004415
Nr r-ku 82 1090 150. 0000000590-00

Maciej Gwiazda

80-306 Gdansk-Olive

Gdynia

++ 1962

współpr. z Sz. Sz. AK

Gwiazda Helena

ps. „Matka”

K-82/82 Jan.

**SPIS ZAWARTOŚCI
TECZKI**

Gwiazda Helena

P: K: 82/82 Pom

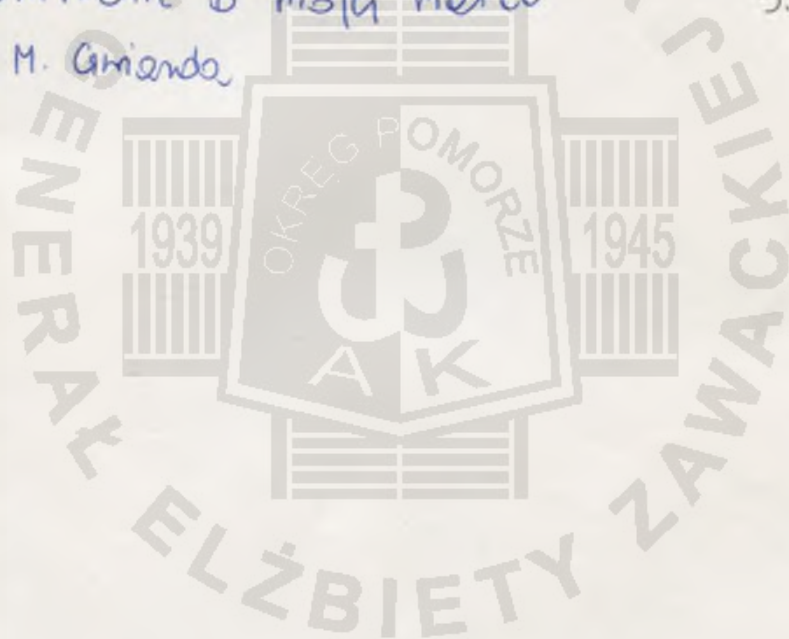
Gdynia Współpr. Se. Se. FK

- I./1. Relacja k. 7 s. 1-7
- I./2. Dokumenty (sensu stricto) dotyczące relatora —
- I./3. Inne materiały dokumentacyjne dotyczące relatora —
- II. Materiały uzupełniające relację —
- III./1. Materiały dotyczące rodziny relatora —
- III./2. Materiały dotyczące ogólnie okresu sprzed 1939 r. —
- III./3. Materiały dotyczące ogólnie okresu okupacji (1939-1945) —
- III./4. Materiały dotyczące ogólnie okresu po 1945 —
- III./5. Inne ... —
- IV. Korespondencja —
-
-
-
- V. Nazwiskowe karty informacyjne k. 11
- VI. Fotografie działy ikonografii

I/1. Relacja

- Helena Giarada

1. list przewodni do E. Zawackiej
Macieja Giarady (z dn. 9.03.1975r.) s. 1. k. 1
2. relacje o działalności matki
(M. Giarady) s. 2-3 k. 2
4. list M. Giarady do E. Z.
(z dn. 28.02.1975r.)
5. Wspomnienie o mojej matce
" aut. M. Giarada s. 4-7 k. 4

1.
Ada'isk, 9.03.1975

82 P

Szanowne Pani!

Przesyłam porostety mi kopie ankiety, zdjęcie
z fotografią.

Proszę wspomnieć o wspomnieniu tekstu na str. 1
"Wspomnienie" - dopisać ten długopisem.

Zaczynam wspomnieć podrobniej

Kojmarch

Gwiazda Helena
S c h e m a t r e l a c j i

uczestniczek walk o niepodległość

~~a/ o sobie~~

b/ o uczestniczce nieżyjącej

~~c/ o uczestniczce żyjącej~~

I dane osobiste

1. Gwiazda Helena z d. Pracer
2. ur. 12 maja 1889 r. w Warszawie. Zmarła 1 stycznia 1962 r. w Gdańsku-Oliwie na zawał serca, pochowana w Gdyni, na cmentarzu witomińskim.
3. imiona rodziców: Kacper i Maria z d. Brzezina
4. inteligencja prac. - wdowa
5. wykształcenie średnie ogólne. Do roku 1939 pracownik Miejskiego Towarzystwa Komunikacyjnego w Gdyni; pracuje od r. 1930 początkowo jako pomoc biurowa, ostatnio, od r. 1934 jako główny kasjer i kierownik personalny. Energiczna, zaradna, obowiązkowa. Pracując zawodowo w latach 1930 - 1939 wychowywała 2 synów, dając im średnie wykształcenie i umożliwiając starszemu studia na Politechnice Gdańskiej.
6. adres rodziny : syn Maciej Gwiazda, zam. w Gdańsku-Oliwie, przy ul. Kurzyńskiego 15 kod adr. 80 - 306

II Okres przedwojenny do 1.IX.1939

1. Po śmierci męża Rafała w 1929 r. wyjechała z 2 synami w wieku lat 3 i 10 do Gdyni, dokąd uprzednio przeniosła się Jej rodzina. Po krótkiej pracy w f-mie Elibor, od r. 1930 pracuje w Miejskim Towarzystwie Komunikacyjnym w Gdyni, początkowo jako pomoc biurowa a następnie jako główny kasjer i kierownik personalny. Działała społecznie w Polskim Czerwonym Krzyżu i Towarzystwie Czytelni Ludowych. Bezpartyjna.
2. W ramach przygotowań do obrony kraju odbywa przeszkolenie specjalistyczne z zakresu ratownictwa sanitarnego. W sierpniu 1939 powołana na kierownika drużyny ratownictwa sanitarnego przy MTK w Gdyni; funkcję tą pełniła do momentu zajęcia Gdyni przez okupanta, t.j. do 13 września 1939 r. Równocześnie pełniła nadal obowiązki służbowe w zakładzie pracy.

III Okres okupacji do maja 1945 r.

1. Zawodowo pracuje do kwietnia 1940 r. w tym samym przedsiębiorstwie, przekształconym przez okupanta na Miejską Kolumnę Transportową. Zwolniona z dniem 1 kwietnia 1940 za odmowę przyjęcia niemieckiej grupy narodowościowej. Po zwolnieniu pozostaje na utrzymaniu synów, zatrudnionych jako pracownicy fizyczni w przedsiębiorstwach gdynskich.
- 2 3 4. Do organizacji konspiracyjnej nie należała, brała jednak udział w działalności Szarych Szeregów ZWZ na terenie Gdyni, pośrednicząc w przekazywaniu / przenoszeniu / dokumentów , opracowy-

wanych wzgl. uzyskanych przez grupę wywiadowczą Szarych Szeregów; m.in. szkiców lotniska w Rumii oraz tajnych planów, zdobytych przez harcerzy SzSz. a dot. pancernika Gneisenau, znajdującego się w naprawie w obecnej Stoczni Komuny Paryskiej / ówczesna nazwa Deutsche Werke Kiel/

5. Aresztowana wraz z synami Maciejem i Zwojciechem w dniu 30 września 1942 r. podczas aresztowań uczestników Ruchu Oporu jakie miały miejsce w m-cach IX / X - 1942. Po 2 miesięcznym pobycie w więzieniu Schiesstange w Gdańsku, przekazana została do obozu koncentracyjnego Stutthof, gdzie otrzymała nr. obozowy 17555. W czasie pobytu w obozie znana jako Polka-patriotka, opiekująca się koleżankami z otoczenia i podtrzymująca wiarę w zwycięstwo i Wolną Polskę. Opiekowała się szczególnie grupą dzieci w wieku lat 6 - 14, sierotami po zamordowanych rodzicach-partyzantach, przywiezionych z innych rejonów i znajdujących się przejściowo w obozie Stutthof. Były to dzieci narodowości rosyjskiej i polskiej.
- 6 7. W okresie przed aresztowaniem, w latach 1940 - 1942, działała aktywnie wśród Polaków pozostałych na terenie Gdyni, podtrzymując ducha polskości i wiarę w zwycięstwo. Przeciwdziałała propagandzie okupanta, zachęcającego do przyjmowania niemieckiej listy narodowościowej / znana odezwa gaulaitera Forstera z lutego 1942 / i nie szczędzącego pogroźek. Pośredniczyła w przekazywaniu informacji radiowych z nasłuchu oraz w wymianie polskich książek.

IV Okres powojenny

Po ucieczce w dniu 2 lutego 1945 z transportu ewakuacyjnego obozu Stutthof / znanego jako " Marsz śmierci " / ukrywa się w Gdyni-Orłowie, u rodziny Czubków przy ul. Inżynierskiej. Po wyzwoleniu podejmuje niezwłocznie pracę społeczną jako kierownik punktu PCK w Gdyni-Orłowie, organizując pomoc społeczną i lekarską dla dzielnicy miasta. Prowadzi dożywianie dzieci oraz otacza opieką powracających z więzień, obozów i niewoli. Z pomocą miejscowych lekarzy i innych prac. służby zdrowia uruchamia ambulatorium przy dzisiejszym Pl. Górnośląskim.

Punkt ten prowadzi do września 1945, poczym podejmuje pracę w Morskim Instytucie Rybackim w Gdyni, a następnie w marcu 1946 wraca na swe dawne stanowisko w zorganizowanych Miejskich Zakładach Komunikacyjnych w Gdyni, w późniejszym Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Komunikacyjnym Gdańsk-Gdynia.

Pracując zawodowo, bierze czynny udział w pracy społecznej, jest m.in. współorganizatorem Związku b. Więźniów Politycznych, delegatem na I Walny Zjazd w Warszawie w r. 1946 oraz wieloletnim członkiem ZBOWiD. Odznaczona Tarczą Grunwaldu i Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945. Długoletnia przewodnicząca Ligi Kobiet.

Zmarła 1 stycznia 1962 r.

V Dokumentacja

- fotografia z r. 1960
- krótkie opracowanie jakie przekazałem Polskiemu Radio w r. 1967
- kopia nekrologu
- z art. w Dz. Bałtyckim, zam. w dniu 15.09.1974 r.

82 Pom^{4.}

Gwiazda

Gdańsk, dnia 28 lutego 1975

W Pani doc.dr.hab. Elżbieta Zawacka
Gdańsk-Oliwa
ul. Poznańska 2 m.5

Uprzedzony przez p. Marię Spyrlak i w oparciu o nadesłany przez Panią schemat relacji uczestniczek walk o niepodległość, przesyłam w załączeniu wspomnianą relację, dot. mojej zmarłej Matki.

Ponieważ relację opracowałem osobiście, jako syn, proszę o wybaczenie niewątpliwego subiektywizmu.

- Załączam:
1. Fotografię z r. 1960
 2. kopię "Wspomnienia" jakie pisałem na prośbę redakcji PR
 3. kopię artykułu, jaki ukazał się w Dz. Bałtyckim w dn. 15 września 1974 pt. "Z działalności Ruchu Oporu na Wybrzeżu Gdańskim" / mój artykuł /

Załączam wyrazy szacunku

M. Gwiazda

M. Gwiazda
80-306 - Gd. Oliwa

Wspomnienie o mojej Matce

Helena Gwiazda, ur. 12.05.1889 r. w Warszawie, przybywa po śmierci męża w 1929 r. z dwoma synami / 3 i 10 lat / do Gdyni. Warunki życia i pracy ciężkie - początkowo pracuje w f-mie Elibor, zarabiając miesięcznie 100 zł. / np. komorne 50 zł. miesięcznie /

W latach 1932 - 1933 sytuacja materialna ulega poprawie, otrzymuje pracę w autobusach miejskich MTK / Miejskie Towarzystwo Komunikacyjne w Gdyni / jako pomoc biurowa, awansując w ciągu lat pracy na głównego kasjera. / rok 1934 /.

W momencie wybuchu II Wojny Światowej MTK zostało przejęte przez Marynarkę Wojenną, tworząc transport dla celów obrony wybrzeża. Autobusy MTK, przemalowane na kolor ochronny, przewoziły oddziały wojskowe na pierwszą linię frontu wokół Gdyni. HG była przed wybuchem wojny odp. przeszkolona i pełniła w czasie działań wojennych funkcję komendanta drużyny rat-sanitarnego.

Po zakończeniu kampanii wrześniowej, upadku Gdyni i przejęciu przedsiębiorstwa przez pełnomocnika okupanta, HG pracowała nadal jako pracownik umysłowy - zwolniona została natomiast w kwietniu 1940 r. za odmowę przyjęcia niemieckiej grupy narodowościowej.

W okresie organizowania się i działalności organizacji Szarych Szeregów na terenie Gdyni, brała czynny udział w pracy konspiracyjnej nie należąc wprawdzie do organizacji ale współdziałając w przenoszeniu wiadomości i materiałów dot. pracy podziemnej. I tak np. po przejęciu przez Zygmunta Garbe z biura konstrukcyjnego Kriegsmarinearsenal planów uszkodzonego w czasie przejścia przez Kanał i skierowanego do naprawy w Gdyni planów, HG pośredniczyła w przeniesieniu tych planów do hm. Lucjana Cytkowskiego jako kierownika organizacji. Punktem kontaktowym był w tym czasie zakład szewski Rhode przy ul. Abrahama 23 w Gdyni.

Aresztowana w dniu 30 września 1942 przez gdańskie gestapo w swoim mieszkaniu przy ul. Różanej 2 na Witominie, do grudnia tegoż roku przebywała w gdańskim więzieniu Schiesstange. Gestapo wiedziało o udziale HG w przenoszeniu planów, w związku z czym nie została zwolniona nawet po aresztowaniu w późniejszym terminie syna, któremu w czasie aresztowania ułatwiła ucieczkę.

W okresie pobytu w obozie koncentracyjnym Stutthof od grudnia

1942, gdzie przebywała wraz z synami Wojciechem i Maciejem, pomagała współwięźniom, pomagając m.in. w uzyskaniu bielizny, inicjując zbiórkę żywności i tp. Nr. obozowy HG - 17555.

W roku 1943 zmarł w obozie syn Wojciech.

W czasie pobytu w obozie HG opiekowała się m.in. również dziećmi pozostałymi po wymordowanych rodzicach-partyzantach, które okupant zwiózł w r. 1944 do obozu Stutthof. Na dowód sympatii, jaką dzieci te otaczały swą opiekunkę, HG posiadała szereg listów i rysunków jakie dzieci te pisały i rysowały dla niej.

W dniu 25 stycznia 1945 r. w obliczu nadciągających armii radzieckich, przedsięwzięto ewakuację obozu. HG idzie znanym szlakiem "Marszu śmierci", ma odmrożone obie nogi i w m. Niezastępowo jest odstawiona do likwidacji ponieważ nie może dalej iść.

Był to dzień 2 lutego 1945 r. Przy pomocy życzliwych mieszkańców tej wsi - Kaszubów a przede wszystkim dzięki podstawie lekarza - współwięźnia dr. Rożkowskiego i niejakiego Dąbrowskiego, noszącego w tym czasie mundur żołnierza Wehrmachtu, HG udaje się zbiec i przywieziona przez wspomnianego Dąbrowskiego saniami do Orłowa, po wielu dramatycznych przeżyciach ukrywa się u rodziny Juliana i Jadwigi Czubków przy ul. Inżynierskiej. Tam zostaje ją wolność.

Z chwilą wyzwolenia HG bierze czynny udział w pracy społecznej, organizuje i prowadzi od marca do września 1945 opiekę społeczną, organizuje ambulatorium PCK w Gdyni-Orłowie, gdzie udziela przy pomocy miejscowych lekarzy pomocy oraz uruchamia akcję dożywiania dla powracających z obozów, niewoli i tp. Na marginesie tej działalności notuje pierwsze urodzenia i zgony / przed utworzeniem się placówki Stanu Cywilnego /. Praca społeczna HG przypada na okres tworzenia się MO i innych władz.

W roku 1945 HG jest jednym z założycieli Związku b. Więźniów Politycznych na terenie Gdyni i delegatem na I Walny Zjazd Związku w Warszawie w lutym 1946 r.

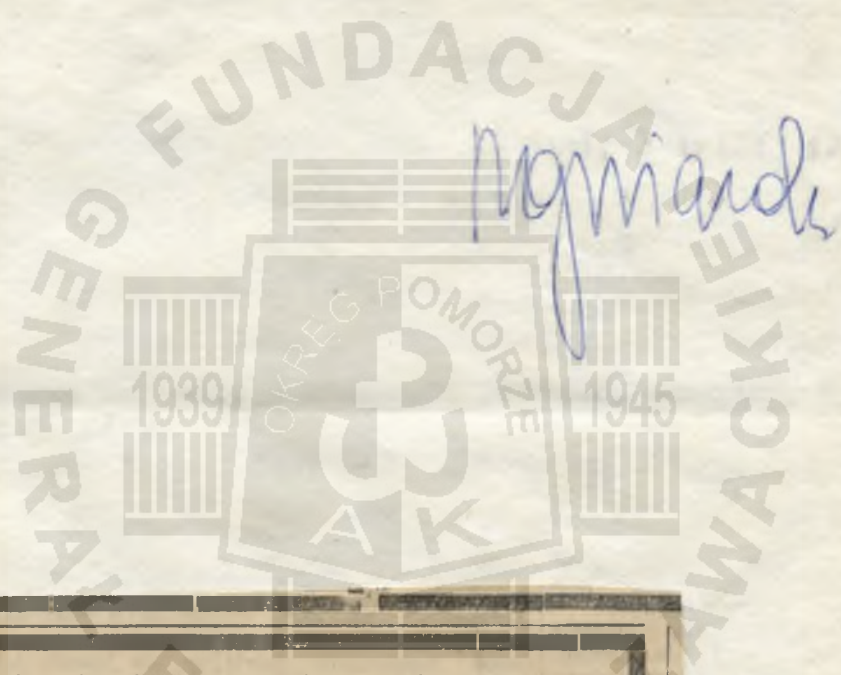
Od września 1945 HG pracuje w Dziale Transportu Morskiego Instytutu Rybackiego w Gdyni, a w marcu 1946 wraca na swe dawne stanowisko głównego kasjera w powołanych do życia Miejskich Zakładach Komunikacyjnych w Gdyni, późniejszym Woj. Przedsiębiorstwie Komunikacyjnym Gdańsk-Gdynia.

W WPKGG pracuje do r. 1958 t.j. do chwili przejścia na emeryturę. W okresie pracy w MZK i WPKGG HG pracuje przez cały czas społecznie,

jako wieloletnia przewodnicząca Ligi Kobiet, organizując pomoc dla kobiet samotnych i wielodzietnych i prowadząc inne akcje, o charakterze charytatywnym.

Za pracę zawodową i społeczną posiada szereg dyplomów i wyróżnień.

Zmarła w dniu 1 stycznia 1962 r.- była odznaczona Tarczą Grunwaldu oraz Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945. Do końca była czynnym członkiem ZBoWiD i brała udział w pracach związku.

W dniu 1 stycznia 1962 r. zasnęła snem wiecznym
ś. † p.

Helena Gwiazda

przeżywszy lat 68

b. pracownik MTK i WPK GG w Gdyni, członek ZBoWiD, uczestnik obrony Wybrzeża 1939 r., b. długoletni więzień obozu koncentracyjnego w Stutthofie, odznaczona Medalem Zwycięstwa i Wolności oraz Odznaką Grunwaldu.

Pogrzeb odbędzie się w czwartek dnia 4 stycznia 1962 r. o godz. 14.30 z kaplicy na Cmentarzu Witomińskim w Gdyni.
O czym zawiadamiają pogrążeni w głębokim żalu

SYN, SYNOWA, WNUKI I RODZINA

21-G

adres syna Maciej Gwiazda
-306 Zdaszki. Oliva

ps. "Matka"

1962. ++

Gdynia
Gwiazda Helena

Opis. H. Marinkowice

1995 r.

ARCHIWUM
Elżbiety Zawackiej
poz. 82 Pom.
data wpływu: 1.3.1978

fotogr.

T:K: 82/82 Pom.

Golyina

Griazda Helena

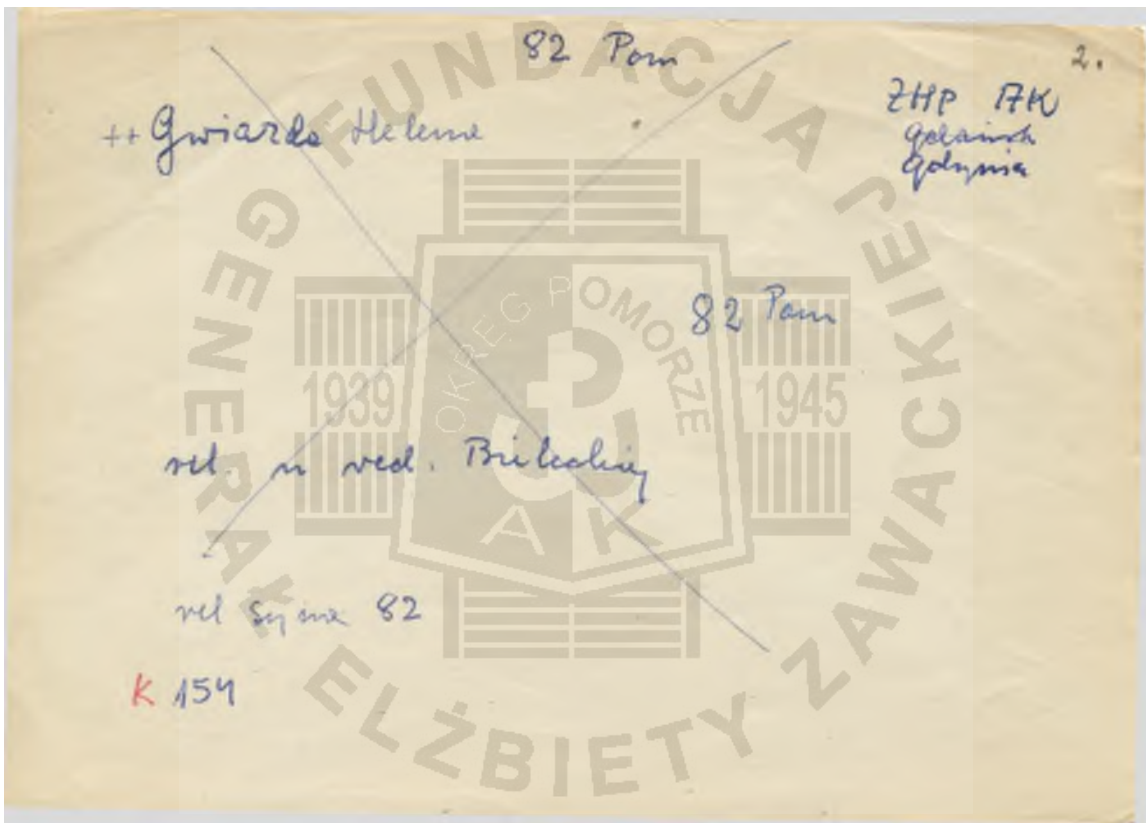
V. Party informacyjne

h. 11

FUNDACJA
OKRĘG POMORSKI
1939 1945
ELŻBIETY ZAWACKIE

1 2. 82 Pom 3 Gdynia
4 + Ignazda Helena 5 Pracov
6 Matka 7
8 Raepel, Maria zd. Borusne 9 12. V 1889 w Warszawie
10 Adres syna 11 + 1. I 1962 w Gdańsku
Mieszaj Ignazda
80-306 Gd-Obiek,
12. relacja Syna,

K 154 / 19365

1
 2 82/P 3 Gdynia 3
 4 Gwiardzka Helena 5
 6
 7
 8 9 12.5.1889 Warszawa
 10 11 17555 w.d. 3.12.42
 przy zast. fotograf. politycznie.
 12 M. Szt. Kuchennym.
 vertel

adres zakup. Gdynia - Witomino, Rosestr. 2

tel.

Gdynia 4
PK

Gwiazda Helena

rel. Potom Ludwigi 172/Pom.

G. H. przebywała w obozie w Stutthofie.
Zbierała (od więźniarek otrzymujących paczki)
chleb, by przekazywać go innym (więźniarkom)

czy nie 5
?

Carłarza Helena

Kamizulka w rel. Jadwigi Dobro-
wskiej - Kłosowskiej insp. Gdynia

J.M.M

5.21.3.14

+ Pomorie

R. 60/I

skutkostat. Goly ^{skup}
Kspolpraca z
"Srazymi Srazami".

+ Grarda Helene

Pracev

narratko pamiatki.

Kacperi Maria rd. Brzezina

12. V 1889 w Dastani

Imiona rodzicow

rodzina

Gdansk - Oliva 80-306

1. I 1962 w Gdansk (zawieszony)

adres rodziny.

ojciec i matka.

zmarla

zrodla: wspomnienia corki "Drozy Matko"
art. Dr. Bartolomego z d. 15. 9. 1974. i relacje o zmarlej.

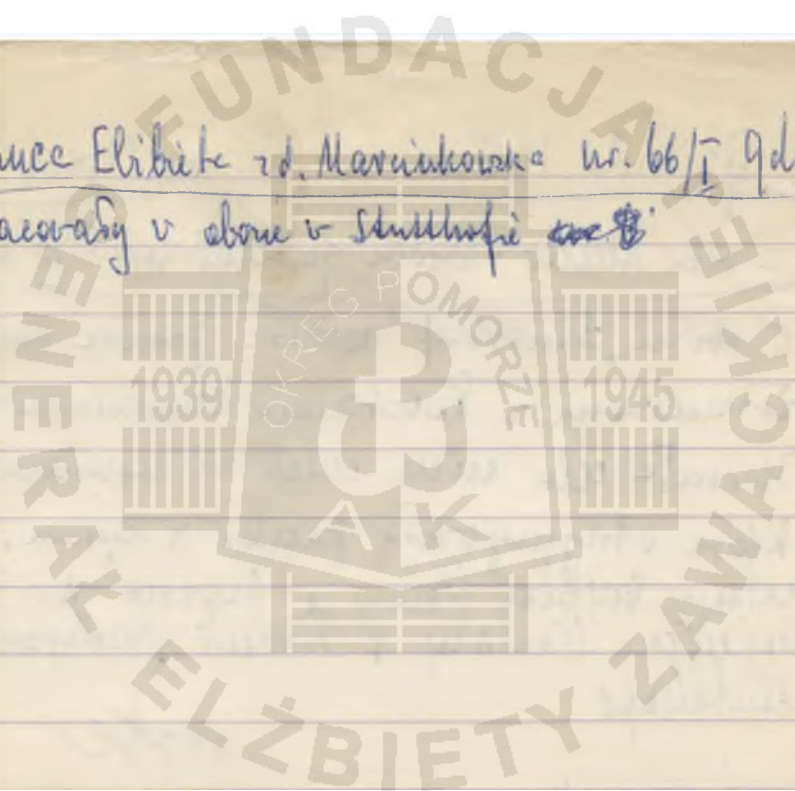
Gdyzonia

verte. SUB

W org. korp. nie miała brać udziału
w czasie trwania wojny L.H.Z. w przechowywaniu dokumentów,
opracowywaniu i ogólnym wywiadzie S.S. m. in.
szkoleń kadry w Rumii, tj. planów dot. partnerstwa Niemców
Arrestowana w Wymagach Maciejów, Wymagach 30. IX 1942 r.
40 L. us. w czasie przejazdu do Działosza Tam znana jako
Golka-patniczka, opiekowała się dziećmi od 6-14 sierpnia - po
partyzantach
W Wymagach w Gdyni-Drżynie org. pomoc lekarską, dożywianie
dzieci, pomoc dla potrzebujących z obozów i niemieckim Pomocą
niechorym ambulatorium przy ul. Gornostockiej, w sprawie ten
je do września 1945 r. jest współorganizatorką i przewodniczącą
delegacji na I W. S. Zjazd w W. S. w 1946 r.
W. S. Z. B. D. i. Kobiety. Otrzymała Medal Gromadzie
i Med. Złoty i Srebrny w 1945 r.

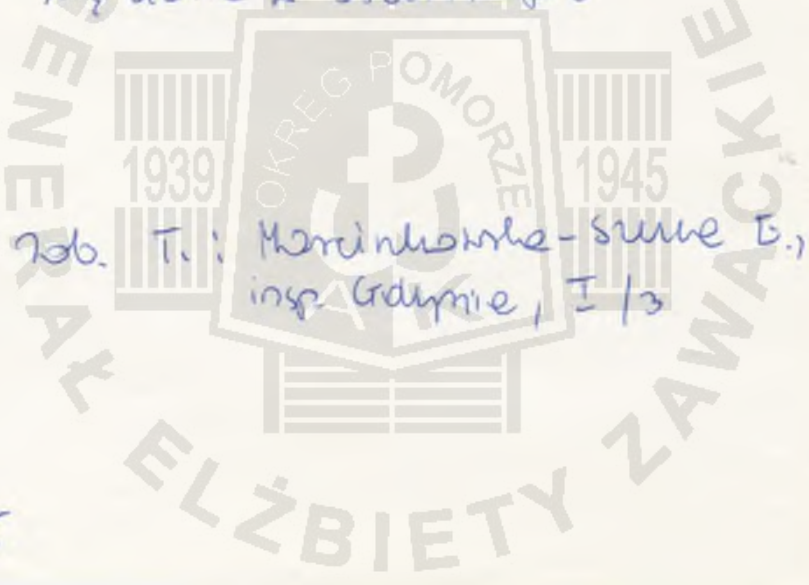
1871
7
Quirada Helena - rd Procer
z rde Miller - Potem fadigi nr 55/1 Chopinice
15 obone „Schulhof“ nioie pource kobitem
zstminam z Parstania Kannaarskiego
Uwata dla nich etlet od Kolicianek
Kfore otrzymywały paczki z domu.
z setacji Geytles Heloy z Kypria nr 27/1
dziejnie - Kantonij s Rozum machywały z
Schulhofa
vente

ul. Suce Elżbiety rd. Marcinowska nr. 66/1 Gdynia
współpracy w obre w Skutłofie

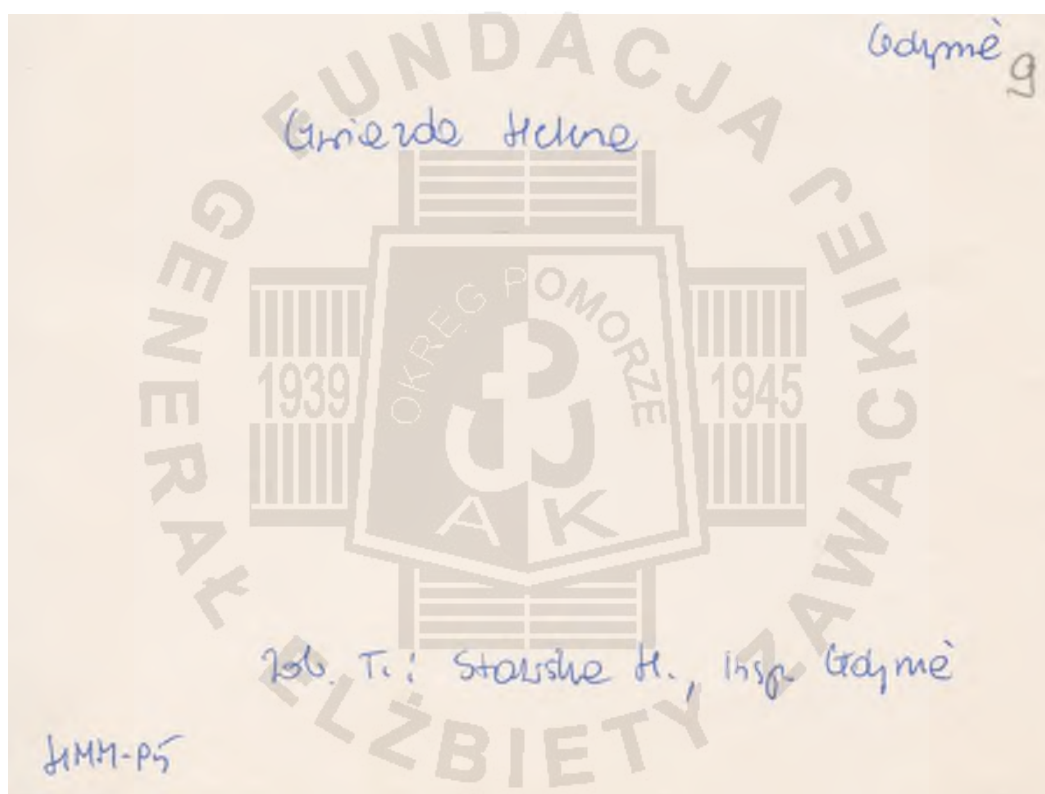
Gdynia 8.

Gwiezde Hellne
Kęzzone k Stutthofie

Zob. T.: Marcinłowka - Surwe G.,
insp. Gdynie, I / 3

HMM-PS

a/

GDYNIA
10

GRMAZDOWA HELENA

2ob. 4. Pasakowska Anna - Ro
K-166

8x1/94

Griazda [Helene]

Adyria

11

lipione otomowa u lipieniu p. w. Schis -
stange u Gdaislu, godne ze kminiu 1842 r.
spotkese sij z uip u jednej celi M. Szymichow-
skiej.

zob. T.: Spis imienn M. Szymichowskiej, emp.
Adyria, str. 25, 85

HMM-PS

Gwiazdoda Helena

